

Een Gents romancier en historicus tegenover de Vlaamse beweging : Henri Moke 1803-1862

Frans VAERENDONCK

Een vorser die zich op de studie van onze negentiende-eeuwse historiografie toelegt, gaat niet aan Henri Moke voorbij. De huidige historici ruimen in de voorwetenschappelijke geschiedschrijving — pas later in de tweede helft van de eeuw zou Godfried Kurth de geschiedschrijving in België op wetenschappelijke leest schoeien — een aanzienlijke plaats in aan Henri Moke. Met zijn eenheidsvisie op de Belgische geschiedenis, die de provincialistische kijk van velen van zijn tijdgenoten-historici oversteeg, gaf Moke een eerste aanzet tot wat met Henri Pirenne de grote synthese van de Belgische geschiedenis zou worden.

Veel minder bekend is echter de Moke die zijn eigen tijd beoordeelde, die in geschriften of ook wel in toespraken standpunten innam inzake de prangende sociale problematiek, opvoedings- en onderwijsaangelegenheden en de plaats die het Nederlands in het Belgisch bestel toekwam. Ons interesseert de vraag in welke mate deze verfranste liberaal de ontkiemende Vlaamse beweging goedkeurde, in hoeverre Moke begrip voor de taalaanspraken van de taalminnende Vlamingen opbracht en of hij de heropleving van de Vlaamse taal en cultuur waardeerde. Ruime aandacht verdienen Mokes vorming, zijn maatschappelijke positie en zijn ideologische opstelling. Henri Moke groeide op tijdens de eerste beroerde decennia van de 19de eeuw. Als kind maakte hij 1814 mee en als geëngageerd burger de schokken van 1830 en 1848. Laten we de beslissende jaren van zijn leven overlopen, om van daaruit zowel zijn houding tegenover de Vlaamse zaak als zijn persoonlijkheid beter te vatten¹.

Jeugd en vorming

Henri Guillaume Philippe Moke werd in 1803 in Le Havre geboren uit een Duitse moeder, Maria Segnetz uit Altona, en een Vlaamse vader, Jan Jacobus Moke uit Torhout. In 1804 kreeg Henri een broer, Christian, en in 1811 een zuster, Marie. Christian Moke werd regimentsdokter te Ieper. Ma-

1. Dit artikel is gebaseerd op onze licentiaatsverhandeling *Henri Moke (1803-1862). Leven, Werk en Gedachtenwereld*, Leuven, 1983.

rie Moke ging de muziekgeschiedenis in als pianovirtuoze en als geliefde van Hector Berlioz. Ze is beter bekend onder de naam Marie Pleyel. Men kan er alleen naar raden waarom Jan Jacobus Moke met zijn vrouw omstreeks 1800 naar Le Havre getrokken was. Aanvankelijk, na de vrede van Amiens van 1801, kende Le Havre een forse economische opbloei en werd het een aantrekkingspool voor mensen van buiten. Misschien ook een aantrekkingspool voor Jan Jacobus Moke, die er klerk was bij een handelaar, een zekere Leemans, die evenals hij uit Torhout kwam. Maar Napoleons continentale blokkade luidde vanaf 1806 zeer moeilijke jaren in voor de havenstad en wellicht is dat een verklaring waarom het gezin Moke in 1811 naar Parijs verhuisde². In de jaren vóór en na de val van Napoleon liep Henri Moke middelbare school te Parijs aan het Collège-Louis-Le-Grand, waar toen ook Victor Hugo op de schoolbanken zat. Dat werkte ongetwijfeld de verfransing van zijn opvoeding in de hand.

In 1819 begon de verspreiding van het gezin Moke. De vader en Christian vestigden zich eerst in Brugge en daarna, in 1821, te Gent; Henri schreef zich in 1819 in aan de Gentse Rijksuniversiteit en woonde zeker vanaf 1821 niet meer bij zijn vader. Hij was toen 18 jaar. Moeder en dochter bleven tot in 1823 te Parijs, waar Marie, het jonge pianotalent, lessen kreeg. In 1823 kreeg Jan Jacobus Moke in Gent weer tijdelijk het gezelschap van zijn vrouw en zijn dochter. In het gelaïciseerde college te Aalst vroeg men een vrijgezel voor de functie van schoolhoofd. Jan Jacobus Moke, die zich met goed gevolg kandidaat stelde, schreef in december 1825 aan het bestuur van de school dat „zijn vrouw om eerbare redenen te Parijs verblijft en dat zijn kinderen groot zijn”³. Hij maakte aanspraak op deze functie als taalkundige, die in die hoedanigheid met de uitgave van een tweetal „Hollandse” grammatica's zijn sporen reeds verdiend had, vooral met zijn *Principes de la langue Belgique* (1822) ten behoeve van Franstaligen, een boek dat wel meer in geschiedkundige werken geciteerd wordt. Tussen 1822 en 1824 correspondeerde Jan Jacobus Moke met Jan Frans Willems⁴, met wie hij de zorg voor het behoud van het Vlaams deelde.

Van 1819 tot 1823 studeerde Henri Moke letteren aan de universiteiten van Gent en Leuven. In 1823 werd hij in Gent kandidaat in de letteren en de

2. Wij danken deze gegevens aan de heer E. Lecomte van de Heemkundige kring van Torhout, die thans een diepgaande studie aan het geslacht Moke in Torhout wijdt. Deze heer heeft ons nog andere gegevens en tips doorspeeld die wij in deze bijdrage verwerkt hebben.

3. De oorspronkelijke briefwisseling van het college bevindt zich in het stadsarchief van Aalst; kopieën ervan worden in de school bewaard. We danken hier de heer Lecomte, die ons de inhoud van deze brief van Jan Jacobus Moke meedeelde.

4. Voor een rijk gestoffeerde achtergrond bij deze briefwisseling verwijzen we naar het werk van Prof. Dr. A. DEPPEZ, *Brieven van, aan en over Jan Frans Willems 1793-1846*. - *Rijksuniversiteit te Gent: Werken uitgegeven door de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte*, Brugge, 1965-1968, 139^e aflevering.

wijsbegeerte, met de grootste onderscheiding en felicitaties van de jury. Daar koning Willem I de curatoren en professoren zelf benoemde, beïnvloedde hij in grote mate het bestuur en de politieke tendens van beide universiteiten⁵. In Gent liep Moke college bij Johannes Matthias Schrant, professor in de Nederlandse geschiedenis, literatuur, welsprekendheid en stijl⁶. Hij was een Nederlands katholiek priester van verlichte signatuur, die de rooms-katholieke onverdraagzaamheid van zijn Gentse ambtgenoten niet bijtrad en ook wel daarom door hen onheus werd bejegend. Welbespraakt enthousiasmeerde Schrant zijn studenten met zijn boeiende commentaren op de geschiedenis van het verzet van de Zeventien Provinciën tegen de Spanjaarden. Dat Schrants woord inwerkte, bleek uit de twee geuzenromans die Henri Moke een paar jaar later schreef. Ze zijn tekenend voor een interessante fase uit zijn leven, doch daarover verder meer.

Na zijn studies werd Henri Moke in 1824 als retoricaleraar van het Brugs atheneum aangesteld. Uit 1825 dateert zijn enige Nederlandstalige brief waarover wij beschikken. Het is een in zeer behoorlijke taal geschreven verslag aan de directie van het atheneum over de prestaties van de klassen waaraan hij les gaf⁷. Ingevolge moeilijkheden met de Brugse overheid nam hij in 1826 in het atheneum ontslag. Te Brugge, waar hij nog steeds verbleef, vond hij onderdak bij de familie Van Kersen. In 1828 huwde hij Elisa Van Kersen, die van vaderszijde van Hollandse afkomst was.

Trouw aan de regering van Oranje

Intussen was Henri Moke zijn pen in dienst van de nationale eenheid gaan hanteren. Zijn Franstalige geuzenromans *Les Gueux de Mer ou la Belgique sous le duc d'Albe* (1827) en *Les Gueux des bois ou les patriotes Belges de 1566* (1828) waren lofzangen, zonder gevoel voor nuancering, op het gezamenlijk verzet tegen de Spanjaarden. Moke beoogde zijn lezerspubliek duidelijk te maken dat in het 16de-eeuwse verleden het richtsnoer van het heden en de rechtvaardiging voor de hereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden lagen. In 1829 werd hij redacteur bij de fel omstreden Brusselse regeringsgezinde krant *Le National*. De mentor van deze door de Belgische nationalistengehate krant was de fanatiek anti-oppositioneel gezinde Libry Bagnano⁸, die we verder ter sprake zullen brengen. We be-

5. M. DE VROEDE, *Onderwijs en opvoeding in de Zuidelijke Nederlanden 1815-circa 1840*, A.G.N., dl. XI, Weesp, 1983, p. 130.

6. A. DEPPEZ, *J. M. Schrants verblijf te Gent. - Wetenschappelijke Tijdingen*, 1970, nr. I, pp. 46-54.

7. Stadsarchief Brugge, *Fonds Onderwijs, Atheneum Brugge*, XIB5, 1825 (D.).

8. Over Georges Libry Bagnano (1780-1835?) schrijft Jacques Logie in 1830. *De la régionalisation à l'indépendance*, Paris-Gembloux, 1980, op p. 219 dat hij een Italiaans avonturier was,

perken ons tot de prospectus, de enige bijdrage die Moke ondertekende. De publikatie van *Le National* hoefde volgens de auteur geen verantwoording, gelet op het groeiende verzet tegen het regime. Er moest gewerkt worden aan de consolidatie van de nationale gedachte om zodoende de onafhankelijkheid van het land te vrijwaren, een *conditio sine qua non* voor de vrijheid⁹.

Welke overwegingen en invloeden vormden de grondslag van Mokes Groot-Nederlands patriottisme? Van groot belang zijn de historisch-romantische denkbeelden over het glorieuze volksverleden, waarvan de intellectuelen van de eerste decennia van de 19de eeuw vervuld waren, en die in de noties van volkssouvereiniteit en volksvrijheid naar het heden toe werden geprojecteerd. Was het glorieuze verleden voor de verdrukte volkeren een hart onder de riem in hun vrijheidsstrijd, voor de onafhankelijke volkeren betekende het een rechtvaardiging voor hun onafhankelijk bestaan en een voedingsbodem voor een aan te wakkeren patriottisme. Als kind van zijn tijd en als nog jeugdige man stond Moke zeker open voor historisch-romantische denkbeelden, in het bijzonder als die met veel brio werden verkondigd. We hadden het in die zin al over de invloed van professor Schrant.

Afgezien van zijn romantische ingesteldheid hebben ook nuchtere politieke redenen Moke ertoe gebracht, zijn medewerking aan *Le National* te verlenen. Aan Sylvain Van de Weyer schreef hij op 15 september 1830: „*Quelque temps avant l'apparition du National j'eus un instant de conversation avec vous dans la rue de l'empereur et je vous dis que les intentions de Bagnano étaient libérales. Vous me répondîtes qu'il me tromperait, vous aviez parfaitement raison, mais si j'étais dans l'erreur, j'y étais de bonne foi*”¹⁰. Nog steeds volgens dezelfde brief zou Moke na de rellen van eind augustus zijn ontslag gekregen hebben en dit na langdurig aandringen van zijnentwege. In feite was dat na het opdoeken van de krant op 25 augustus¹¹. In 1829, bij het van start gaan van *Le National*, had Libry Bagnano het adres van de krant, buiten Mokes weten om, op diens naam gezet; het was beslist een gewetenloze, doch handige zet om vaandelvlucht van zijn redacteur, Moke, te voorkomen en vooral om zichzelf aan de verantwoordelijkheid voor *Le National* te onttrekken. Het bibliografisch adres luidde immers: „*Propriétaire,*

kolonel in het leger van de vice-koning van Italië. Hij werd wegens valsheid in geschriften en oplichterij door het assisenhof van Lyon tot dwangarbeid en brandmerking veroordeeld. Na zijn vrijlating stelde hij zijn pen in dienst van de Nederlandse regering. In 1830 vluchtte hij naar Den Haag, waar hij stierf.

9. *Le National*, artikel van 16 mei 1829.

10. A.R.A., Fonds Sylvain Van de Weyer, nr. 231.

11. 's Avonds, na de opvoering van de „*De Stomme van Portici*”, trok de massa naar de drukkerij van *Le National* om er de boel kort en klein te slaan. Deze gebeurtenis wordt uitvoerig beschreven in 1830. *De la régionalisation à l'indépendance* van Jacques Logie.

éditeur, imprimeur H. G. Moke, fils, 657 Rue Fossé-aux-Loups''¹². Over Libry Bagnano's rol in die fase van Mokes leven vernemen we meer in een informatieve brief van 1869¹³, bestemd voor Emile de Laveleye, Mokes biograaf. Volgens de informant ontvingen Henri Moke en zijn vader op het einde van het Hollands regime „la protection du gouvernement''. Libry Bagnano was de man van de regering „qui le (Henri Moke) défendait d'une manière insolente, qui provoquait et causait une grande irritation''.

Henri Mokes „misstap'' had evenwel geen vérstrekkende gevolgen. De informant krabbelt verder (wij hadden liever dat hij schreef): „Cette coopération fit dans le moment beaucoup de tort à Moke. Mais après la révolution, il se rallia de si (bien?) avec et au nouvel ordre de choses, d'un ..... caractère bon et bienveillant était si différent de celui du directeur du National et enfin les opinions politiques de Moke avaient été jusque là si peu caractérisées et si peu sérieuses, que personne ne lui garda rancune''. Zo'n onschuldige jongen was Moke nu ook niet en dat zijn „opinions politiques si peu caractérisées et si peu sérieuses'' waren, kan worden betwijfeld, want tijdens de septemberdagen van 1830 speelde hij toch informant van kolonel W. E. J. baron van Balveren, officier van prins Frederiks leger te Brussel¹⁴. Na die perikelen verliet Henri Moke Brussel met stille trom en hield hij zich in Brussel wijselijk op de achtergrond. Hij legde zich de volgende jaren vlijtig toe op de studie van de Belgische geschiedenis in de pas opengestelde archieven. Toen hij in 1835 weer ten tonele verscheen, kon hij met een schone lei aan een briljante carrière beginnen.

Historiograaf van de Belgische geschiedenis

In 1835 werd Henri Moke benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de oude geschiedenis en de Franse letterkunde aan de Gentse Rijksuniversiteit. Hij dankte dit aan zijn historiografische en literaire verdiensten; hij had toen al een vijftal historische romans op zijn actief en in datzelfde jaar 1835 kwam zijn *Histoire des Francs* van de pers. De voorspraak van de Muelenaere, katholiek minister van buitenlandse zaken, kan hem ook geholpen hebben. Voorts werd hem in 1836 in het atheneum van Gent de betrekking van leraar Frans aangeboden en twee jaar nadien werd hij er definitief als leraar

12. H. GAUS en A. J. VERMEERSCH, *Repertorium van de Brusselse pers (1789-1914)*. - *Bijdragen van het I.C.H.G.*, Leuven-Patijs, 1968, nr. 50, pp. 177-178.

13. Universiteitsbibliotheek Gent, handschriftenkabinet, *Vliegende Bladen*, Karton II.M.86, brief van 07-08-1869. De informant is een persoon die Moke in zijn jeugd goed gekend heeft, maar wiens naam we niet konden ontcijferen.

14. C. GERRETSON, *Muiterij en Scheuring*, Antwerpen-Leiden, 1936, dl. II, p. 318, brief van Van Balveren aan prins Frederik van 23-09-1830.

van de Latijnse retorica aangesteld en ook als studierector. De bekroning van Mokes bliksemcarrière was zijn definitieve opname in 1840 in de *Académie royale de Belgique*.

Zijn positie als hoogleraar liet Moke vanzelfsprekend niet toe van de Belgische orthodoxie af te dwalen. En als historicus kreeg hij een vaderlandse taak toebedeeld. Het opschroeven van het nationale gevoel en de geloofwaardige bevestiging t.o.v. het buitenland van het bestaan van België, als het produkt van een eeuwenoude en gezamenlijke groei van de Zuidelijke Nederlanden naar de onafhankelijkheid, vergden de verenigde krachten van regering, politici en geschiedkundigen. Moke werd, naar zijn eigen zeggen, door Charles Rogier aangespoord, een *Histoire de Belgique* te schrijven¹⁵, die in 1839 verscheen. Om op afdoende wijze de bevestiging van de Belgische natie als de uiting van één volkswil kracht bij te zetten, meende Moke in het verleden de Germaanse raseenheid van Vlamingen en Walen te kunnen aantonen. Zonder verder in te gaan op zijn argumentatie dienaangaande, mag men stellen dat hij het bewijzen van die hypothese als een van de, zo niet als dé uitdaging van zijn historiografische carrière beschouwde. In ieder belangrijk werk over de Belgische geschiedenis heeft hij ze verder pogen uit te diepen¹⁶, zonder er ooit veel instemming voor te vinden. Het is duidelijk dat deze bewering, spijs alle oprechte en romantisch geïnspireerde betuigingen van Vlaams-Waalse lotsverbondenheid en broederlijkheid, met het dieper bewustzijn van een tweeledige eenheid botste. Al evolueerde een groot deel van de beginnende Vlaamse beweging binnen een Belgische context, dan werd die raseenheid, om in Mokes termen te spreken, niet aldus ervaren en aanvaard door de taalminnende Vlamingen. En wat was Ed. Ducpétiaux *Comparaison entre la criminalité et la moralité des provinces flamandes et des provinces wallones* (1834) anders dan een uiting van het bewustzijn van een Vlaams-Waalse tweeledigheid¹⁷?

In die jaren waren zowel de gezagsdragers als de taalbewuste Vlamingen bezorgd om de prille natie tegen assimilatie door Frankrijk te beveiligen. In die aangelegenheid beschouwden de vlaamsgezinden hun beweging als een noodzakelijke beschermengel van het jonge broze België tegen de Franse politieke en culturele infiltratie¹⁸. Met deze mening waren het de eerste regeringen en de koning vast in die mate eens, dat zij in het aanwakkeren van het Vlaamse literaire en culturele leven een middel zagen om de eigenheid

15. M. MOKE, *La Belgique ancienne et ses origines gauloises, germaniques et franques*, Gent, 1855, Préface, p. VI.

16. Het betreft vooral de *Histoire de la Belgique* (1839), *Moeurs, usages, fêtes et solennités des Belges* (1847) en *La Belgique ancienne ...* (1855).

17. L. WILS, *De ontwikkeling van de gedachtenhoud der Vlaamse beweging tot 1914*, Antwerpen, 1955, p. 62.

18. L. WILS, a.w., pp. 51, 64 e.a.

van 's lands traditie te beklemtonen. Maar de eensgezinde paden zouden ze niet lang bewandelen, de Vlaamse voormannen en de bewindslui. De allengs voortschrijdende verfransing van Vlaanderen lokte een politieke stellingname uit, die in het petitionnement van 1840 uitmondde. De regering ging echter op dit verzoek om enkele tegemoetkomende taalregelingen niet in. Het Frans als officiële landstaal diende nu eenmaal de unificerende factor voor Vlamingen en Walen te zijn en daaraan mocht niet getornd worden¹⁹. In een voorwoord tot een dichtbundel van studenten van de universiteit trok Moke uit de taalpolitiek van de regering de consequenties voor het onderwijs. Het Franse taalniveau van de Belgen liet te wensen over: „La Belgique n'a peut-être pas grand besoin de poètes, mais elle a besoin d'hommes qui sachent écrire et parler, et cette partie de l'instruction publique est chez nous la plus négligée”²⁰. Om het Franse taalonderricht op peil te brengen en de leerlingen een gedegen Franstalige literaire opvoeding te verschaffen, preees Moke, naar het Parijse voorbeeld, ons onderwijs een 8-jarige humaniora aan. Of hij werkelijk een ééntalig Frans België voorstond, is een punt waarover we verder uitsluitsel zullen geven, naar aanleiding van een rede waarin hij zich voor de eerste en laatste maal volledig uitsprak over de taalkwestie in België. Voorlopig kunnen we althans stellen, zelfs al hebben we geen weet van een reactie uit flamingantische hoek, dat een dergelijk pleidooi onverzoeenbaar was met de zending van de taalbewuste Vlamingen. Immers, het betekende verfransing van Vlaanderen en daarin zagen deze Vlamingen niet alleen een „paard van Troje”, waardoor België tot een provincie van het goddeloze en zedeloze Frankrijk zou verworden, doch ook een miskenning van de taal en cultuur van het volk²¹.

Gallofilie

Henri Moke bleef zijn leven lang met Fransen en hun cultuur in contact. Zijn bibliotheek was een tastbaar bewijs van de uitstraling van de Franse cultuur²². Op een totaal van 769 titels waren er bij benadering 79 % Franstalige, 10 % Nederlandstalige, 8 % Latijnse en 3 % anderstalige werken. Boeken in Frankrijk uitgegeven behelsden 40 %, een 305 titels. Met respectievelijk 275 en 187 uitgaven haalde Parijs het ruim van Brussel, allicht een teken dat de Franse hoofdstad ook de culturele hoofdstad was. Aangezien het niet

19. Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1977*, Amsterdam-Brussel, 1977, dl. I, pp. 113-114.

20. *Essais poétiques par quelques élèves à l'université de Gand, avec Préface par H. G. Moke*, Gent, 1842, Préface.

21. L. WILS, *a.w.*, pp. 64-67.

22. *Catalogue livres, Bruggeman, Moke, Annocquie, Raepsaet*, Gent, 1863.

anders mogelijk was dan een vergelijking op basis van genummerde titels te maken, kunnen de verhoudingen in aantal bladzijden deernlijk scheefgetrokken zijn. Ter illustratie : wij identificeerden een negentigtal Franse schrijvers, doch van de meerderheid van die auteurs bezat Moke de „oeuvres complètes” of „choisies”, die maar onder één nummer werden ondergebracht ! Mokes „gallofilie” had meer te beduiden dan een rijk gevulde boekenkast met Franse auteurs. Hij onderhield contacten met anti-bonapartistische vluchtelingen en ook met de tijdelijk uitgeweken Alexandre Dumas. Alom geprezen om zijn stilistische kwaliteiten, schreef Henri Moke verhalen voor het Franse publiek die door „Le Grand Industriel” ondertekend werden²³. Hij verleende ook zijn medewerking aan de Franse *Encyclopédie du XIXe siècle*.

Meteen is een achtergrond geschetst van de vriendschappelijke relatie tussen Moke en François Huet, de jonge Franse filosoof en professor te Gent. In de jaren 40 waren zij in het Gentse universitaire milieu een „berucht duo”, dat een schare studenten rondom zich verenigde. Zij werden een steen des aanstoets zowel in reactionaire kringen als voor een aantal flaminganten. Het begon al in 1837 met de uitgave van de *Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires*, een initiatief van enkele Gentse professoren, onder wie Moke en Huet. „Une régénération intellectuelle” was het label van het tijdschrift waarmee de auteurs in hun *Prospectus* uitpaktten²⁴. Zij stelden een lacune vast : „une littérature nationale est encore à naître”. Voor de Gentse flamingantenleider Ferdinand August Snellaert was het een kaakslag, een uitdaging die hij niet onbeantwoord liet. Vooral de Fransman Huet in zijn „onwetende pretentie” geeft hij de volle lading, doch de medeplichtige Belgen spaart hij evenmin²⁵. Snellaert verwijt Huet, volgens hem de auteur van de *Prospectus*, dat hij de Belgen — Snellaert spreekt niet van Vlamingen — een eigen literatuur betwist om ons een Franse letterkunde op te dringen, met in het achterhoofd de natuurlijke grenzen van Frankrijk. Een decennium later bekochten Moke en Huet hun handtekening onder de opzienbarende intekenlijst ten gunste van de slachtoffers van de Februariomwenteling van begin maart 1848 in Parijs met ingegooide ruiten. Het gebeurde in de nacht van 13 op 14 maart. Een aantal leden van het Vlaamse Gezelschap zagen in deze „pro-revolutionaire belijdenis” het Franse spook opdoemen. Niet geheel ten onrechte overigens, want heel vooraan op de lijst

23. Het is bekend dat Alexandre Dumas met de hulp van een groot aantal auteurs een ontzaglijke literaire productie naliet, vandaar dat hij wel eens „Le Grand Industriel” wordt genoemd.

24. J. G. D'HANE, F. HUET, P. A. LENZ en H. MOKE, *Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires*, Gent, 1837, dl. I, *Prospectus*.

25. F. A. SNELLAERT, *Prospectussen. Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires*. - *Bijdragen der Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, Gent, 1837, tweede jaargang, pp. 28-29.

stond François Huet, waarvan men sterk vermoedt dat hij deze Franse revolutionaire golf graag tot in België had zien uitbreiding nemen²⁶. Een bijkomende plausibele verklaring voor het nachtelijk herrieschoppen van de leden van het Vlaams Gezelschap gaf A. De Cock, gouverneur van Oost-Vlaanderen, in een schrijven aan minister Rogier. Volgens hem was het een vergelding voor Mokes en Huets afkeuring van de Vlaamse beweging²⁷. Verderop zullen we vaststellen dat Moke later in een toespraak in de *Société littéraire de Gand* de manier waarop de beginnende Vlaamse Beweging evolueerde, op de korrel zou nemen.

In hun hetze tegen de intekenaars hebben de conservatieve *Organe des Flandres* en gouverneur De Jaegher, de opvolger van De Cock, Moke en Huet over dezelfde kam geschoren. Het is zeker dat Moke democratische ideeën had (zijn leerlingen getuigen ervan), maar kan hij de vergelijking met zijn jongere en radicale Franse collega doorstaan? Wij menen van niet. Ten eerste is Moke niet, zoals Huet, naar Frankrijk getrokken, om daar met revolutionairen duistere plannen te bedisselen. Voorts is uitgemaakt dat Moke nooit lid werd van de radicaal-liberale *Société Huet*²⁸; wel was hij er een sympathisant van. Eigenaardig genoeg is de *Société Huet*, opgericht midden in de economische crisis in 1846, gegroeid uit een kring die bij Moke thuis gezellig bijeenkwam en waarin naast de gastheer ook Huet de toon aangaf. Mokes tehuis was een zoete inval voor een bont gezelschap. Behalve Huet zag Louis Hymans, die als kostganger bij Moke inwoonde, geregeld Jean Stecher, Mokes leerling, Emile de Laveleye, Mokes biograaf, en Gustave Callier, „le prince de Huet”, over de drempel komen. Zij vormden de kern van de latere *Société Huet*. Waren ook van de partij: J. P. Molitor, een collega van de rechtsfaculteit, Hypoliet Metdepenningen, de voorman van het liberaal orangisme te Gent, en bijwijlen zelfs de unionistische politici Jean-Baptiste Nothomb, Barthélemy Dumortier en Pieter de Decker²⁹. De onderwerpen die in Mokes kring aan bod kwamen, waren de eigentijdse problemen, de politiek, de filosofie en de kunsten; degene die in de *Société Huet* ter discussie werden gevoerd, betroffen uitsluitend de sociaal-economische en staatkundige problemen van het ogenblik. De *Société Huet* was een bedoening van jonge en idealistische intellectuelen, gewonnen voor en geïnspireerd

26. E. COPPENS, *La Société Huet tussen revolutie en reactie*. - *Handelingen der maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1972, nieuwe reeks, dl. XXVI, pp. 141-142.

27. H. WOUTERS, *Documenten betreffende de geschiedenis der arbeidersbeweging (1831-1853)*. - *Bijdragen van het I.C.H.G.*, Leuven-Parijs, 1963, nr. 27, p. 570.

28. Ofschoon Moke niet op de ledenlijst voorkwam, hadden wij in onze verhandeling de mogelijkheid van zijn lidmaatschap geopperd. Na een grondig onderzoek van de verslagen van de bijeenkomsten van de *Société* is Carine Dujardin tot een negatief besluit gekomen. Zie: *De Société Huet (1846-1851). Ideeënstudie van een progressief-liberale kring te Gent*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Leuven, 1983, p. 142.

29. L. HYMANS, *Types et silhouettes*, Brussel, 1877, pp. 18-20.

door het radicalisme van Huet. Een andere betekenisvolle afwezigheid in Huets cenakel was die van professor Molitor, die zoals Moke als een van de eersten intekende voor de slachtoffers van de Februarirevolutie, maar evenmin verder ging dan sympathiseren met de *Société*³⁰.

In 1847 publiceerde Moke het artikel *De l'organisation du travail*, waarin hij zich even huiverig toonde tegenover revolutionaire maatregelen als tegenover het liberale laissez-faire, laisser-passer. In *De l'organisation du travail* was geen christelijk geïnspireerd socialist als Huet aan het woord, maar wel een gematigd progressist. Misschien wel een democraat, die in krachtige termen de schrijnende miserie van het proletariaat aanklaagde, maar wiens suggesties tot het lenigen van de nood dan toch niet veel verder reikten dan een menselijker loon voor de minst bedeedden³¹. Wellicht was „Mokes gallofilie” een katalysator in de totstandkoming van de vriendschappelijke band met Huet. Voor zover het bronnenmateriaal ons inlicht, was het geen relatie van twee mensen die uit één mond spraken, maar een van twee persoonlijkheden die met elkaar dialogueerden en hun eigen manier van denken en hun overtuigingen niet of amper voor de andere prijsgaven³². Henri Moke was te genuanceerd en te veelzijdig in zijn denken en ook in zijn relaties om in het spoor van zijn idealistische en radicale collega te treden.

De taal der voorouders

In hoeverre stond de man die pleitte voor een betere Franse taalbeheersing en die een grote belangstelling koesterde voor de handel en wandel van de Fransen, voor hun politiek en cultuur, open voor de heropleving van de Vlaamse taal en cultuur? Hij was het die in 1837 in de *Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires* het *Belgisch Museum* van Jan Frans Willems welkom heette³³. Met lof handelt hij over Van Duyses verzen en Willems' verhandeling over de oorsprong en het karakter van de Vlaamse taal. Op het einde van zijn onthaal beoordeelt Moke het werk van Willems en diens medestanders vanuit historisch perspectief. Hij stelt vast dat Vlaanderen onder de Spaanse bezetting afgesneden werd van zijn bureu. In het bijzonder hecht hij er belang aan dat we van onze stambroeders uit Noord-Duitsland vervreemdden, sedert Luther taal en godsdienst hervormde.

30. C. DUJARDIN, *a.w.*, p. 142.

31. *De l'organisation du travail*, Anoniem. - *La Flandre libérale*, Gent, 1847, dl. I, pp. 291-317.

32. Epistemologisch waren Moke en Huet het roerend oneens. Moke ging ervan uit dat God in de menselijke ziel (geest) de faculteit legt tot ontdekking van de algemene wetten in de natuur, terwijl Huet, uitgaande van de Cartesiaanse mensvisie, de menselijke ziel (geest) door God begiftigd zag met die algemene wetten.

33. H. MOKE, *Belgisch Museum*. - *Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires*, Gent, 1837, dl. I, pp. 317-320.

Vlaanderens lot was het ofwel hopeloos achterop te geraken, ofwel in de vooruitgang van zijn zuiderburen deel te hebben, wat het, naar zijn mening, ook deed. Door die keuze : „il est à craindre que tous les efforts de ceux qui comme M. Willems luttent contre cette triste loi d'abjuration de la vieille nationalité littéraire, ne soient désormais impuissants pour résister à la force des choses". In de laatste paragraaf draagt de zending van de taalminnende Vlamingen, die er een is „de nationalité et de civilisation", Mokes goedkeuring weg : „Néanmoins, tout en pensant que l'usage de la langue française doit s'étendre de jour en jour parmi nous, et nous associer de plus en plus au mouvement européen, nous regardons comme une noble tâche celle des hommes qui cultivent la langue de nos pères, la langue parlée dans le pays et qui sera pendant des siècles encore celle du peuple flamand".

Gaan we ervan uit dat een volk dat trouw blijft aan zijn taal, normaliter ook aan literatuur in die taal doet, dan dragen die twee uittreksels, die in de tekst op elkaar volgen, nagenoeg een contradictie in zich, met name dat „la nationalité littéraire" aan „la force des choses" ten onder zal gaan en dat ongeacht de verspreiding van het Frans in Vlaanderen de taal van onze voorouders nog eeuwen die van het Vlaamse volk zal zijn. Of vloeit voor Moke uit het feit dat een volk zijn taal spreekt, niet noodzakelijk een literatuur in die taal voort, in dit geval, omdat een Vlaamse literatuur, die tegen het prestige van de Franse literatuur moet optornen, niet levensvatbaar is? Naar gelang van de ingesteldheid van de lezer is deze tekst voor interpretatie vatbaar. Getuige ervan de scherpe reactie van August Snellaert, wiens strijd-lustigheid voor de Vlaamse zaak bekend is : „Na met lof van het *Belgisch Museum* gesproken te hebben, eindigt de schrijver met de beoefenaars der landstaal, om hunnen vruchtenloozen moed, met een medelijdend oog toe te lachen, en hij profetiseert dat al de pogingen dergenen, die, gelijk M. Willems, tegen de droevige wet van verloochening der oude letterkundige nationaliteit worstelen, voortaan onmachtig zijn om wederstand te bieden aan hetgeen hij la force des choses noemt" ³⁴.

Moke schreef dat het beoefenen en in ere houden van de taal van de voorouders een nobele taak is. Als verfranste Vlaming sprak hij dezelfde gedachte uit in een toespraak in 1840 in het atheneum te Gent. Ze werd door het *Kunst- en Letterblad* vertaald als : *Over het beoefenenswaardige der Nederduitsche tael* ³⁵. Hij werd er geestdriftig om toegejuicht. Een andere keer, ter gelegenheid van een Vlaamse voorstelling die hij bijgewoond had, schreef Moke een kort briefje aan Hypoliet Metdepenningen. Daarin vroeg hij de mentor van de *Messenger de Gand* een gunstig woordje over die voorstelling in zijn krant te plaatsen.

34. F. A. SNELLAERT, *Over het Belgisch Museum. - Bijdragen der Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, Gent, 1837, tweede jaargang, p. 80.

35. Th. COOPMAN en J. BROECKAERT, *Bibliografie van den Vlaamschen taalstrijd*, Gent, 1914, dl. I, p. 216.

Moke en de Vlaamse voormannen

In het verlengde van het vorige moet Mokes verhouding tot de Vlaamse voormannen worden gezien. Van mogelijke contacten met de Antwerpse tak van de Vlaamse beweging hebben we geen spoor. De brieven en documenten waarover we beschikken, geven ons maar een onvolledig beeld³⁶. Moke en Jan Frans Willems waren allebei lid van de *Académie royale de Belgique*. Of er een collegialiteit tussen de twee mannen bestond, is een open vraag. Wel weten we dat Moke een van de afgevaardigden van de *Académie* was ter gelegenheid van Willems' begrafenis.

Respectievelijk als leraar Frans en als leraar Nederlands aan het Gents atheneum hebben Moke en Prudens Van Duyse een paar jaar met elkaar in het Frans gecorrespondeerd. Hun briefwisseling had voornamelijk betrekking op de wankelende positie van de dichter in het atheneum. Van Duyses leergang Vlaamse letterkunde viel niet in de smaak van zijn daartoe slecht voorbereid gehoor³⁷. Het atheneum was ook niet de plaats waar hij kon aarden. Geregeld diende Moke van Duyse op de vingers te tikken omdat die zonder reden de school verliet of als pedagoog te kort schoot. Enerzijds nam Moke een vermanende en plichtbewuste houding aan in zover het de pedagogische aangelegenheden betrof, maar anderzijds beschermde hij Van Duyse tegen de curatoren, die reeds vanaf het eerste jaar, in 1836, aanstalten maakten om hem te ontslaan. Merk op dat Moke tegenover Van Duyse een gezaghebbende positie inneemt. Fungeerde Moke reeds in 1836 als studierector, ofschoon hij dat officieel pas in 1838 zou worden, of oordeelde het bestuur van het atheneum dat Moke de geschikte tussenpersoon was om op Van Duyse druk uit te oefenen en om hem tot de orde te roepen?

Van Duyse onderwierp een gedicht over Jacob van Artevelde aan de kritiek van Moke, die al meer aangezocht was om een manuscript te beoordelen. Hij was zeker het Nederlands genoeg machtig om poëzie naar waarde te schatten. Van zijn hand kennen we trouwens één Nederlandstalig werk: het is een handschrift dat wij in de papieren van Jean Stecher terugvonden³⁸ en dat de titel *Moeurs et Coutumes des Belges, par H. G. Moke* meekreeg. Overigens stelden we via zijn historische werken vast dat hij ook een gedegen kennis van Oudvlaamse woorden bezat. In zijn antwoord verontschuldigde Moke er zich eerst voor dat hij, wegens tijdgebrek, het gedicht niet grondig

36. Op louter mondelinge contacten in culturele kringen, zoals de *Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, die zowel door de groep Willems als door Moke bezocht werd, hebben we natuurlijk geen vat.

37. J. STECHER, *Van Duyse (Prudens)*. - *Biographie Nationale*, Brussel, 1878, dl. VI, k. 410.

38. Universiteitsbibliotheek Gent, handschriftenkabinet, Hs. 2516, J. Stecher, *Manuscrits autographes*, nr. 6.

had kunnen bestuderen. Over de stijl schreef hij : „En général le seul défaut que j'y remarque c'est une pesanteur dans la phraséologie dont nous autres Flamands nous avons peine à nous défaire". Een beetje verder : „Mais le fond me paraît très bon, et promettrait infiniment si votre intention était de vous adonner à la poésie française" ³⁹. Moke hoopte dat hij een volgende keer meer tijd zou hebben, maar er kwam geen volgende keer! En na Van Duyses ontslag in het atheneum in 1838 hield de briefwisseling op.

Moke en Snellaert kenden elkaar lang en goed, maar hun contacten waren niet altijd even hartelijk. Eerst zien we een strijdlustige Snellaert, die een aantal van Mokes publikaties in de *Bijdragen der Gazette van Gend* stevig op de korrel nam, o.m. in de beoordelingen van de *Nouvelles archives* en van de *Histoire de la Belgique*, waarin hij tevergeefs het wachtwoord „schild en vriend" zocht. Later (van 1853 of 1855 af?) zou Snellaert Moke, die aan een hartziekte leed, jarenlang als geneesheer, tot dagelijks toe, bezoeken en verzorgen. Ze hadden dus tijd genoeg om over actuele problemen te praten, o.m. over de verfransing van Vlaanderen en over de strijd van de Europese volkeren voor onafhankelijkheid. Uit hun briefwisseling blijkt dat ze intussen sympathie voor elkaar waren gaan opvatten ⁴⁰.

In oktober 1860 liet Snellaert zich op de lijst van *Le Nouvelliste de Gand* plaatsen, een door de katholieken gepatroneerde krant. Aldus kon hij met de steun van de katholieken tegen de Gentse liberale partij opkomen. Om zijn besluit tegenover Moke te verantwoorden, zinspeelde Snellaert op de „volksstrijd", die zo vaak het onderwerp hunner gesprekken was geweest. Hij formuleerde het als volgt : „Les nations ont leur instinct de conservation non moins prononcé que les individus, et il y a de ces moments imprévus ou ils semblent sentir le froid du fer qui veut les frapper". Een beetje verder : „La fatalité me place en opposition avec plusieurs de mes amis, c'est une cause d'affliction pour moi mais je fais ce sacrifice à la grande cause des nationalités, que vous-même vous regardez pour trop sainte pour condamner donc sans essence un mouvement qui tient sa force unique de ce qu'il y a de plus pur dans l'homme, la spontanéité". Deze brief is reeds een antwoord op Mokes schrijven waarin hij Snellaerts besluit betreurde ⁴¹.

Als liberaal kon Moke het zo maar niet over zich heen laten gaan dat Snellaert, zelf liberaal, het tegen de Gentse liberale partij opnam, waarin Moke een aantal vrienden telde, o.m. de burgemeester Charles de Kerchove, de schepen van onderwijs Gustave Callier en het gemeenteraadslid Adolf du

39. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, *Briefwisseling van en aan Prudens Van Duyse*, map 37, brief van 17-08-1836.

40. Universiteitsbibliotheek Gent, handschriftenkabinet, HSG. 15760, F. A. Snellaert, *Correspondances*, nr. 22.

41. Minuut van brief van Snellaert aan Moke, s.d., antwoord op een brief van Moke van 27-10-1860.

Bois. Niet alleen plaatste deze beslissing Moke en Snellaert in een delicate positie tegenover elkaar, voor Snellaert betekende het ook, zoals hij niet naliel op te merken, een breuk met een aantal liberale vrienden. Verscheidene liberale flaminganten zagen zich in die jaren echter genoodzaakt bij de katholieken aan te sluiten, omdat ze daar meer gehoor kregen voor hun politieke aspiraties⁴². In de voornoemde brief drukte Snellaert het krachtig uit : „Les Flamingants sont fatigués de se voir continuellement le fouet de leurs amis politiques”. Minister Rogiers tegenverslag van 1859 op de besluiten van de Grievencommissie (1857) had veel kwaad bloed gezet bij de liberale flaminganten. In oktober 1860 was Snellaert dan wel zo consequent ontslag te nemen bij de Gentse liberale associatie⁴³.

Een derde weg voor de oplossing van de taalkwestie

Henri Moke verwachtte geen heil van een Vlaamse beweging die in het katholieke vaarwater terecht was gekomen. Wij lezen het niet letterlijk in zijn brief aan Snellaert, maar leiden deze veronderstelling af uit een toespraak die hij in 1859 in de *Société littéraire de Gand* hield. Wij beschikken niet over de volledige weergave van zijn *Conférence sur la nationalité belge*, maar wel over een samenvatting die door Paul Voituron werd uitgegeven⁴⁴. Het is belangrijk dat we een licht werpen op factoren die de scherpte van deze rede bepaald hebben. De harde taal aan het adres van de geestelijkheid, de Vlaamse literatoren, de katholieke partij, maar ook aan dat van de Walen klinkt ongewoon voor een man die zich tot dan toe als gematigd en verzoenend had laten kennen. De toespraak dient evenwel te worden gesitueerd tegen de achtergrond van de omstreeks feb. 1857 verscherpte politieke tegenstellingen tussen katholieken en liberalen, die in hun kielzog de problematiek rond de Vlaamse beweging meesleurden⁴⁵. Voorts heeft ze plaats gehad in het liberaal-radical milieu van de *Société littéraire de Gand*, de enige kring die de zieke Moke nog zeer regelmatig bezocht en waarin hij Emile de Laveye, Paul Voituron, Charles de Kerchove, César Fredericq (de vader van Paul Fredericq) en nog andere leden en sympathisanten van de in 1851 opgeheven *Société Huet* aantrof. In de aard van Julius Vuylstekes uitlatingen over de Vlaamse geestelijkheid⁴⁶ treffen we de volgende zin aan : „Nos po-

42. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging. I. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*, Leuven, 1977, p. 25.

43. Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1914*, Amsterdam, Brussel, 1977, dl. I, p. 126.

44. P. VOITURON, *Comptes-rendus de quelques conférences données à la Société littéraire de Gand pendant l'hiver 1859*, Gent, 1859, pp. 51-59.

45. Th. LUYKX, *a.w.*, pp. 121-127.

46. L. WILS, *a.w.*, p. 27.

pulations flamandes, longtemps courbées sous le joug du clergé, dont les moyens de domination ont toujours été l'ignorance et le paupérisme, se réveillaient enfin à la vie publique et au progrès moral et matériel''⁴⁷. Men moet voor ogen houden dat de tekst via de pen van de hevig antikerkelijke Paul Voituron tot ons is gekomen. Zijn het letterlijk Mokes woorden of heeft Voituron er een schepje bij gedaan? Wij vinden hier niet de romantische historicus in terug die in zijn talloze geschiedkundige bladzijden de Vlaamse geestelijkheid van mild tot gunstig gezind was. Of leidden de aparte situaties van het geïsoleerde schrijven voor een groot publiek en het redevoeren binnen een politiek gemotiveerde kring tot tegenstrijdige affirmaties? Een politiek gemotiveerde kring was het beslist, zeker na de herderlijke brief van 1856 van de bisschop van Gent, monseigneur Delebecque, die niet alleen tegen de universiteit, maar ook tegen de *Société littéraire* gewaarschuwd had⁴⁸; de brief had een felle reactie uitgelokt.

Mokes *Conférence sur la nationalité belge* bevat een evaluatie van de Vlaamse beweging. Hij acht ze in wezen liberaal en gericht op de vooruitgang; aldus komt ze de verlichting en emancipatie van het volk ten goede. Maar aan haar lot overgelaten, is ze een zaak van exclusief denkende Vlaamse literatoren geworden, die haar essentie niet begrijpen. Ze blazen de grieven van de Vlaamse bevolking op en stellen extreme maatregelen voor. Wat verder, als hij nagaat wat de Vlaamse beweging is geworden, steekt Moke er de draak mee: „Après avoir longtemps amusé le peuple par de frivoles pièces de vers, par des romans et des discussions sur l'orthographe flamande, ils se sont jetés dans le parti catholique et ce n'est qu'aujourd'hui qu'ils s'aperçoivent enfin que le mouvement flamand est libéral, voire même démocratique selon quelques uns''⁴⁹. Wat zijn we ver van wat hij, met betrekking tot de zending van de taalminnende Vlamingen, „la noble tâche'' noemde. Er is echter reden te geloven dat Voituron Mokes woorden heeft aangedikt. Immers, nog in 1858 had Moke in het artikel *Flandre* van de *Encyclopédie du XIXe siècle*, die voor een Frans lezerspubliek was bestemd, in lovende termen over Jan Frans Willems, over Hendrik Conscience en over Snellaerts *Histoire de la littérature flamande* gesproken⁵⁰.

Hoe dan ook, Moke treedt op als de apostel van het Belgisch unitarisme en in die hoedanigheid spaart hij ook de Walen niet. Hij breekt de staf over hun stugge anti-Vlaamstalige ingesteldheid. De Vlamingen hebben in hun aanbod tot tweetaligheid in heel het land de hand aan de Walen gereikt. Om een betere communicatie tussen Noord en Zuid tot stand te brengen en

47. P. VOITURON, *a.w.*, p. 57.

48. L. LAMBERTS, *Kerk en liberalisme in het bisdom Gent (1821-1857). Bijdrage tot de studie van het liberaal-katholicisme en het ultramontanisme*, Leuven, 1972, p. 43.

49. P. VOITURON, *a.w.*, pp. 58-59.

50. Vol. 12, p. 659.

om het voorbeeld te geven, zijn de Vlamingen de Walen in die tweetaligheid voorgegaan. Maar die Vlaamse vraag tot tweetaligheid werd, volgens Moke, door de Walen beantwoord „par le cri sauvage de guerre au flamand”⁵¹. Aldus is het oorspronkelijk aan de Walen te wijten dat de flaminganten een natie-verdelende kracht werden.

Moke beëindigt zijn apologie van het Belgisch unitarisme met een oproep tot veralgemeende tweetaligheid: „Nous dirons donc aux wallons : respectez le flamand qui fut la langue de vos pères avant l’invasion romaine et tâchez, autant que possible, par la connaissance de cette langue de resserrer les liens qui vous unissent à vos frères du nord de la Belgique. Mais nous dirons aussi aux flamands : cessez de voir dans les wallons des hommes d’une autre race, et tout en continuant de demander que votre langue maternelle soit cultivée et même enseignée dans toute la Belgique comme une langue également nationale ; loin donc de chercher à proscrire l’usage du français dans vos provinces, favorisez-en l’étude comme d’un moyen certain de vous mettre en communication avec les habitants de la partie méridionale du pays, afin de travailler ensemble au développement des institutions nationales et au bonheur commun”⁵². Als we eerder besproken teksten indachtig zijn, is het poneren van tweetaligheid in dit slot er de logische gevolgtrekking van. Immers, Mokes inleiding tot de dichtbundel van de Gentse studenten strekte ertoe de onderwijswereld warm te maken voor nieuwe structuren die de studie van het Frans ten goede komen en met zijn onthaal van het *Belgisch Museum* plaatste Moke het werk van de taalminnende Vlamingen dan toch in een gunstig daglicht bij de verfranste burgerij die de *Nouvelles archives* las. Nieuw en verrassend is echter, dat hij Wallonië expliciet in die tweetaligheid betreft, een standpunt waarmee hij niet op de golfengte van de regering zat ; wellicht een derde weg voor de oplossing van het taalprobleem in België, tussen die welke de flaminganten in de komende decennia zouden vooropstellen en die welke in 1830 door het establishment uitgestippeld was. Met deze rede voor ogen kunnen we weer inpikken op Mokes verhouding tot de Vlaamse literatoren. Ook zijn meer Vlaamsvoelende leerling Jean Stecher, een liberaal zoals Moke, bestempelde het ideeëngoed van de flamingantische voormannen als al te zeer door een negatief principe ingegeven, het anti-Franse⁵³. In die zin gingen we reeds na hoezeer het Vlaams Gezelschap Moke en Huet wantrouwde. Voortgaande op de briefwisseling nemen we aan dat enkel Snellaert zich tot Mokes intiemere kennissen kon rekenen, een sympathieband die wel niet in de sterren stond geschreven ! Want, zou die er ooit zijn gekomen indien Snellaert Moke niet als patiënt had gehad ? Snellaerts polemische toon in zijn artikelen van de *Bijdragen der Gazette van*

51. P. VOITURON, *a.w.*, pp. 58.

52. P. VOITURON, *a.w.*, pp. 59.

53. H. J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, Antwerpen, 1963, dl. II, p. 190.

Gend wees eerder op het tegendeel. Maar het was niettemin een band die oktober 1860 ongeschonden overleefde. Was aanvankelijk Mokes houding tot de andere Vlaamse literatoren er een van afstandelijke sympathie (Van Duyse, *Belgisch Museum*), dan werd die naderhand, in een atmosfeer van groeiende politieke spanningen en onverdraagzaamheid, waaraan ook Moke niet ontsnapte, hoogstwaarschijnlijk in ongunstige zin gewijzigd. Mokes brief aan Snellaert en zijn toespraak getuigden van een Vlaamse beweging die de inzet werd van politieke strijd tussen katholieken en liberalen. Wat was Mokes ideaal van een Vlaamse beweging die de vooruitgang omarmt, ver van een beweging, die onder de banier van de katholieke partij politieke strijd voerde om de godsdienstzin en de landstaal in de tijd verder te dragen⁵⁴.

Wie is Henri Moke ?

„Wiens brood men eet, diens woord men spreekt”, was dat Mokes richtsnoer? Voorzichtigheid is geboden. Te oordelen naar de feitelijke gebeurtenissen vóór en na 1830 is Moke niet van opportunisme vrij te pleiten. Maar anderzijds moet men voor ogen houden dat hij eerder nog dan een burger van het Verenigd Koninkrijk een Vlaming (Belg) was, wellicht verfranst, die spijs of misschien dank zij het nieuwe regime niet uitweek. Want het lag beslist in zijn mogelijkheden zijn geluk in Nederland of Frankrijk te beproeven. Als romancier had hij naam gemaakt en in beide landen waren er mensen die hem konden opvangen en de weg effenen voor een carrière. Die mensen waren in Nederland in regeringskringen te vinden, in Parijs in het artistieke milieu van zijn zuster (o.a. Victor Hugo). Doch Moke bleef in België, eerst in Brugge en dan in Gent. Is men sceptisch ten overstaan van zijn patriottisch elan in zijn historische werken over de Belgische geschiedenis, aan de oprechtheid van zijn Gentse stads- en streekpatriottisme valt niet te twifelen. Hij schreef immers voor Gentenaren noch voor Bruggelingen alleen, maar voor alle Belgen. Jacob van Artevelde was het symbool van wat hij „la fière commune de Gand” noemde, van „l'intrépide Gantois”. In Moke leefde er echter meer dan een gehechtheid aan eigen streek, er was een niet te miskennen voorliefde voor de Franse cultuur en taal. Hier reeds wrong het schoentje om tot een eensluidende stellingname met de taalminnende Vlamingen te komen. Voeg daarbij zijn andere, liberale visie op de zending van de Vlaamse beweging en de kloof met de flaminganten is onoverbrugbaar. Moke stelde weliswaar de bevordering van het Nederlands in heel België voor, maar de verfransing van Vlaanderen was de keerzijde van

54. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging. I. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*, Leuven, 1977, p. 24.

de medaille. Beoefenaars van de Vlaamse literatuur zoals Willems, Conscience en Snellaert werden in de *Encyclopédie du XIXe siècle* met een pluimpje bedacht, maar in andere omstandigheden scheen Moke de levensvatbaarheid en zelfs de waarde (rede in de *Société littéraire*) van de eigentijdse Vlaamse literatuur in vraag te stellen. Alvast een tweeslachtige houding, niet alleen ten gevolge van een politisering van zijn standpunt in een later stadium, die zich in een meer kritische ingesteldheid tegenover de activiteiten en verwezenlijkingen van de ontlukende Vlaamse beweging vertaalde, maar ook van een voor hem verblindende „présence” van de „Goliath”, de Franse cultuur, waartegen de „David” niet zou opgewassen zijn.

Het is zeer moeilijk om de complexiteit van Mokes persoonlijkheid met een paar algemene begrippen te karakteriseren. Tegenstrijdige typering zijn immers verdedigbaar en ook geuit, met name van orangist tot overtuigde Belgische patriot, van monarchist tot republikeinsgezinde, van anti-Vlaams tot Vlaamsgevoelig enz. Hendrik Jozef Elias bijv. rekende historici zoals Dewez, Juste en ook Moke tot de vlaamsgezinden „die hier de weg banen naar een nieuwe opvatting (over het Vlaamse element), samen met de Walen die begrip hebben voor de betekenis van het Vlaamse element en die de taal van de Vlamingen niet vijandig gezind zijn”⁵⁵. Vanuit historiografisch oogpunt is deze bewering niet ongegrond, niet alleen omdat Vlaanderen in vergelijking met Wallonië in Mokes historisch oeuvre meer dan evenwaardig wordt bestudeerd — het middeleeuwse Gent en Brugge genieten zelfs een uitgesproken voorkeursbehandeling —, maar ook omdat Moke sporadisch de teloorgang van de Vlaamse eigenheid, zoals die van de Vlaamse literatuur in het Bourgondisch tijdperk⁵⁶, betreurt. Een heel ander geluid hoorden we bij het Vlaams Gezelschap in maart 1848, dat in Moke de verfranste progressieve burger zag, ongevoelig voor de aspiraties van de Vlamingen. Elk van beide standpunten belicht één deelaspect van Mokes persoonlijkheid; men zou het twee polen van een tweeledige eenheid kunnen noemen. Schematiseren we toch, dan zouden we stellen dat in Moke de romanticus Vlaamsgevoelig was, maar hand in hand ging met het etatisme van de verfranste liberaal. Men kan zich afvragen of die gespletenheid, die determinerend is voor het romantisch levensgevoel (Hermenevs), niet Mokes zoeken naar een verzoening van het staats- en volksbelang, zoals in het slot van zijn toespraak in de *Société littéraire* tot uiting kwam, verklaart, een verzoening waarbij hij evenwel meer gewicht aan het staatsbelang toekende.

Met een gelijkaardige paradox zou Henri Pirenne in zijn biografisch artikel over Henri Moke kampen⁵⁷. In het leven van deze „voorbeeldige” patriot

55. H. J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, Antwerpen, 1963, dl. II, p. 380.

56. H. MOKE, *Histoire de la Belgique*, Gent, 1843, tweede uitgave, p. 316.

57. H. PIRENNE, *H.-G.-Pb. Moke. - Liber mémorialis de l'université de Gand*, Gent, 1913, dl. I, pp. 95-103.

stelde Pirenne niettemin de minder fraaie episode van *Le National* in 1829-1830 vast, een tafereel dat hij dan maar liefst naar het vergeetboek van de voetnoten verwees. Emile de Laveleye vond er in zijn biografie voor de *Académie royale de Belgique* een eenvoudige oplossing voor. Hij negeerde gewoonweg de jaren 1829 tot 1835 in Mokes leven⁵⁸. Zoeken we naar de oorzaken van Mokes paradoxie, dan ontkomen we niet aan de indruk dat zijn niet alledaagse levensweg, dat zijn contacten en omgang met een brede waaier van mensen uit binnen- en buitenland daar niet vreemd aan zijn. Doch er is ook het eclecticisme van de negentiende-eeuwse intellectueel⁵⁹, zeker van die uit de eerste helft van die eeuw. En Henri Moke was dan toch wel een verpersoonlijking van de eclectische negentiende-eeuwse burger die uit verschillende culturele en intellectuele stromingen en politieke ideologieën puurde wat hem interessant leek, zonder resoluut voor één „waarheid” te kiezen. Kortom, men denke over zijn figuur eerder in „en-en” — dan in „of-of” — termen; hij was een democraat en toch een paternalist, een liberaal die als historicus gevoelig is voor de verwezenlijkingen van het christendom, verfranst en toch ook voorstander van de beoefening van de taal der voorouders.

J. Jongenlaan 21
1180 Ukkel

58. E. DE LAVELEYE, *Notice sur H.-G. Moke*. - *Annuaire de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, Brussel, 1870, pp. 125-161.

59. Meer over het eclecticisme van de negentiende-eeuwse burger vindt men bij N. DE VOLDER, *Sociale geschiedenis van België, 1830-1945, burgerlijk paternalisme en christelijke arbeidersbeweging*, Mechelen, 1965, dl. I.